

“Enigma Otiliei”

George Călinescu

În perioada interbelică a literaturii române, se poate observa coexistența romanului realist obiect cu romanul modern subiectiv. În acest context, deși romanul românesc urmărea linia sincronizării cu literatura europeană occidentală, George Călinescu pledează pentru revenirea la formula romanului realist obiectiv pe care îl exersează prin opera “Enigma Otiliei”, apărută în anul **1938**, înscriindu-se în **realismul de factura balzaciană**. Mai mult decât atât, romanul călinescian adaugă acestei dimensiuni și elemente specifice mai multor curente literare (clasicism, romantism, modernism), construind un roman de **sinteză estetică**.

Apartenența la **realism** este susținută de tematica socială, structura închisă, descrierile minuțioase și particularitățile de construcție ale personajelor. Perspectiva narativă este obiectivă, iar discursul îi aparține unui narator omniscient, omniprezent, extradiegetic și heterodiegetic, deoarece relatează la persoana a III-a. Viziunea “din spate” este asociată viziunii “împreună cu” deoarece Felix Sima este un personaj reflector. Focalizarea internă este centrată pe Felix, dar în text apare și focalizarea neutră specifică romanului obiectiv.

Tematica socială se reflectă în fresca burgheziei bucureștene de la începutul secolului al XX-lea, prezentată în aspectele sale esențiale, ca o lume în care valoarea absolută este banul. Totodată, prin motivul moștenirii și paternității, opera poate fi considerată romanul unei familii. Tema socială este dublată de tema formării surprinsă prin destinul lui Felix Sima, tânărul care, trăiește înainte de a-și face o carieră, experiența iubirii și a relațiilor de familie.

Titlul, inițial “Părinții Otiliei”, reflectă ideea balzaciană a paternității, întrucât fiecare personaj determina cumva soarta orfanei Otilia, ca niște “părinți”. Autorul schimbă titlul din motive editoriale și deplasează accentul de la un aspect realist, tradițional, la tehnica modernă a **reflectării poliedrice** (din mai multe unghiuri), prin care este realizat personajul titular. Aceasta “enigma a Otiliei” se naște mai ales în mintea lui Felix care nu poate da explicații plauzibile pentru comportamentul fetei, ce rămâne până la sfârșitul romanului o tulburătoare întruchipare a naturii contradictorii a sufletului feminin. Îndrăgostit de Otilia, Pascalopol o admiră și o înțelege, dar nici el nu poate descifra în profunzime reacțiile și gândurile fetei, confirmându-i lui Felix în finalul romanului: “A fost o fată delicioasă, dar ciudată. Pentru mine o enigmă”.

Romanul este organizat în **20 de capitole** care urmăresc un fir epic liniar, alcătuit din 3 planuri narrative: un prin plan este reprezentat de **lupta pentru moștenirea averii** lui Costache Giurgiuveanu, un alt plan urmărește **destinul Felix și destinul Otiliei**, iar un al treilea plan, mai general, vizează **existența societății burgheze** bucureștene de la începutul secolului al XX-lea.

Compozițional, se remarcă simetria incipitului cu finalul, realizată prin descrierea casei lui Costache Giurgiuveanu (din perspectiva lui Felix) și prin replica acestuia: “Aici nu stă nimeni”. Se adăuga acestora liniaritatea acțiunii, subiectul construindu-se dintr-o succesiune a secvențelor narrative redată prin înlănțuire și completată uneori prin inserția unor micronarațiuni în structura romanului.

Opera călinesciană prezintă **istoria unei moșteniri în interiorul unei familii și destinul orfanului Felix**. Incipitul realist fixează veridic cadrul temporal („Într-o seară, de la începutul lui iulie 1909”) și spațial, prin descrierea străzii Antim, a arhitecturii casei lui Costache Giurgiuveanu și a interioarelor. Acțiunea începe cu sosirea la București a lui Felix, orfan, absolvent al liceului internat din

lași, în casa unchiului și tutorelui său legal, Costache Giurgiuveanu, pentru a urma facultatea de medicină. Aici, Felix o întâlnește pe Otilia, fiica vitregă a lui Costache, pe membrii familiei Tulea și pe Leonida Pascalopol, moșierul bogat, prieten al familiei lui Costache. Clanul Tulea urmărește succesiunea totală a averii bătrânului avar, care are iluzia longevității și, din cauza, zgârceniei, dar și din teamă față de Aglae, sora sa, amână înfierea Otiliei pe care, de altfel, o iubește sincer. Deși Stănică Rațiu, soțul Olimpiei, își dorește inițial averea familiei Tulea, ajunge să fure banii lui Costache, provocându-i acestuia un atac care îi va aduce moartea.

Conflictele romanului realist se soluționează, iar **finalul** este astfel **închis**: Olimpia este părăsită de Stănică, acesta căsătorindu-se cu Georgeta, Otilia se căsătorește cu Pascalopol, iar mai târziu se despart, aceasta recăsătorindu-se cu un conte în Buenos Aires; Felix, căsătorit și el, devine un medic renumit, profesor universitar.

În ceea ce privește construcția personajelor, în romanul realist călinescian se remarcă două tipuri de personaje: **personaje plate**, statice (Costache Giurgiuveanu - avarul, Aurica Tulea - fata bătrână, Stanica Rațiu - arivistul) și **personaje rotunde, complexe** urmărite în evoluție: Felix și Otilia.

Încadrabil în profilul intelectualului în devenire, **Felix** asigura prin prezența și "privirea" sa continuitatea evenimentelor epice. Experiențele trăite în casa lui Giurgiuveanu îl determină să parcurgă pași esențiali pe drumul maturizării - iubirea și prietenia cu Otilia au un rol important - dar sunt și adevărate lecții de cunoaștere a naturii umane. Inteligent și perseverent, Felix reușește să depășească pragul sentimental al despărțirii de fată, convertindu-l într-o amintire romantică. **Scena declarației de dragoste** este reprezentativă pentru ilustrarea relației cu Otilia. Măcinat de ceva vreme, Felix hotărăște să-i mărturisească Otiliei sentimentele pe care le are față de ea: "Te iubesc pe tine, care ești frivolă numai în aparență, dar în fond ești inteligentă și profundă". Felix vede în ea un ideal feminin și o ridică pe un

pedestal. Otilia îi răspunde la declarația de dragoste: "Sunt si eu ca toate fetele" și îi distrage atenția de la împlinirea iubirii. Ea îi oferă tânărului posibilitatea de a se împlini profesional. Acest sacrificiu de iubire o va face pe Otilia să-l părăsească pe Felix și să aleagă o căsnicie cu Pascalopol.

La nivelul romanului, **Otilia este adevăratul centru luminos al narațiunii**, un personaj complex care nu poate fi încadrat în nicio tipologie. Personajul este construit prin mijloace directe și indirecte, într-o desfășurare epică amplă și profundă, care combină mijloacele clasice de caracterizare cu tehnici moderne precum comportamentismul sau reflectarea poliedrică. Naratorul o conturează, prin caracterizare directă, ca o ființă a contradicțiilor: „Fața măslinie, cu nasul mic și ochii foarte albaștri, arăta mai copilăroasă între multele bucle și gulerul de dantelă. Însă în trupul subțiratec ... era o mare libertate de mișcări, o stăpânire desăvârșită de femeie”. Caracterizarea indirectă a personajului reiese din fapte, gesturi, limbaj, relațiile cu celelalte personaje, dar și din **mediul** în care trăiește. O scena relevantă din acest punct de vedere este **sosirea lui Felix la casa lui Costache**. Pentru ca nu i se pregătise nicio camera, Otilia îl duce pe Felix în camera sa, spațiul sau intim, perceput de acesta ca un original "ascunziș feminin". Aglomerația de obiecte, pereții tapetați, masa de toaleta, scanul rotativ, cărțile dezvăluie sub aparența dezordinii, o fire exuberantă, dar și cu preocupări culturale, căci este studentă la Conservator.

Se poate spune că în roman apar, de fapt, **mai multe Otilii**, fiecare ipostază fiind veridică și deplin justificată comportamental. Pentru Felix este copilăroasă, tandră, dar și maternă, responsabilă în legătură cu viitorul lui. În relație cu Pascalopol se arată răsfățată și capricioasă, atrasă de lux și dornică de protecția unui bărbat matur. Pentru moș Costache rămâne „fe-fetița mea”, ingenuă și cuminte.

Prin urmare, romanul călinescian marchează o etapă importantă a literaturii române prin realismul de factură balzaciană pe care, de altfel, îl depășește, prin adăugarea unor procedee moderne precum ambiguizarea personajelor, reflectarea poliedrică sau comportamentism. În fond, romanul este mai mult decât o frescă socială, pentru că enunțul care încheie romanul, "Aici nu stă nimeni" dezvăluie, pe lângă o tristă singurătate ontologică, o **realitate dramatică**: societatea burgheză de la începutul secolului al XX-lea se clatină puternic, așteptându-și năruirea.